

Издавач:
Филолошки факултет Универзитета у Београду
Катедра за српски језик са јужнословенским језицима

За издавача:
Проф. др Љиљана Марковић

Уредник:
Рајна Драгићевић

Рецензенти:
Академик Предраг Пипер
Проф. др Божо Ћорић
Проф. др Срето Танасић

Идејно решење корица:
Лепосава Кнежевић

Лектор и коректор:
Мср Весна Николић и аутори

Припрема и штампа:

Чигоја
ШТАМПА

office@cigoja.com
www.chigoja.co.rs

Тираж:
300

ISBN 978-86-6153-464-5

ПУТЕВИМА РЕЧИ

Зборник радова у част Даринки Гортан Премк

Уредник:
РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ

Београд
2017.

Правопис et al. 2010: М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, *Правопис српскога језика*, измењено и допуњено издање [редакција измењеног и допуњеног издања: М. Пижурица (главни редактор), М. Дешић, Б. Остојић, Ж. Станојчић], Нови Сад: Матица српска.

Петровић 1914: М. Петровић, *Српски правопис за средње школе*, Нови Сад: Штампарија учитељ. деон. Друштва „Натошевић”.

Симић 2016: Р. Симић, *Мали правопис*, Београд: Јасен.

Чутурило 1884: С. Чутурило, *Српски правопис за школску употребу*, Панчево: Наклада књижаре браће Јовановић.

Veljko Brborić

ABOUT HYPHENATION AT THE END OF THE LINE

Summary

The work talks about hyphenation at the end of the line. In fact, all of our orthography and orthography handbooks bring the rules of hyphenation at the end of the line as a separate orthography section. This part is always short and we can say quite clear. However, this section causes a lot of confusion and mistakes are frequent. Here are the results of the students' knowledge in this field, but also the professors' attitudes towards the pupils' knowledge and orthography solutions.

Keywords: Serbian language, Serbian language orthography, end-of-line division.

Владан З. Јовановић*

Институт за српски језик САНУ

Београд

О ОБЛИЦИМА КОМПАРАТИВА У ОПИСНИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

У раду се разматрају лексикографски поступци при обради и презентацији компаратива придева и прилога у великим описним речницима, међу којима средишње место припада Речнику САНУ. Пажња се усмерава на два типа компаратива: 1) на *осамостаљени* (*апсолутни*) *компаратив* као типолошку особину српског језика да се обликом компаратива, поред примарног граматичког значења и функције (изражавање степена особине, квалитета, интензитета и сл. неког појма путем поређења са другим појмом), може изразити и сложенији семантичко-прагматички садржај онда када се компаратив употреби без експлицитно или имплицитно исказаног другог поредбеног члана (нпр. *виши друштвени слој*, *нижи човек*, *краће боловање* и сл.) и 2) на компаратив настао у процесу творбене афиксације, односно у комбинацији обличке (граматичке) флексије и неког творбеног начина (*надаље*, *омањи*, *полакше*, *покраћи*, *подебљи*, *подаљи*; у сложеници *бољестојећи* итд.).

Кључне речи: компаратив, осамостаљени (апсолутни) компаратив, компаратив с префиксом, творба речи, значење, лексикографија.

1. Увод

У српском језику компаратив представља први степен поређења у категорији придева и прилога путем промене облика основне речи. Традиционално се у литератури каже да се првим степеном (компаративом)

* vladjovanovic@hotmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, бр. 178009, који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

исказује особина појма изражена у јачем степену од оне исказане позитивом, док се другим степеном (суперлативом) исказује највиши степен особине појма у односу на појмове који су предмет поређења. Дефиниције компаратива и суперлатива у домаћим граматикама описују такву прототипичну језичку ситуацију.

Осим поредбене, компаратив у српском језику може имати и друге функције. У случајевима када нема другог члана поређења нити се он имплицитно подразумева, самостално употребљен компаратив придева (ређе прилога) поприма лексичкосемантичке особине, и то не само на пољу семантике него и на пољу творбе речи. У великим описним речницима српског језика, какав је Речник САНУ, такви компаративни облици се у случајевима када представљају носиоце лексичког значења по правилу посебно дефинишу, често уз употребу лексикографских ознака (квалификатора) или напомена типа „комп.“, „само у комп.“ и сл., а каткад се издвајају и као посебне одреднице.

Циљ овог рада је да на основу лексичког материјала у Речнику САНУ, као и увида у лексикографске поступке обраде неких облика компаратива у другим речницима, одговори на следећа питања: 1. који се облици компаратива издвајају као засебне одреднице и оправданост тих поступака, 2. који компаративни облици имају поред граматичког и лексичко значење, односно која су значења компаративних облика описана у виду засебних лексикографских дефиниција и 3. како се наводе синонимне речи (облици) у дефиницијама којима се описује значење компаративних облика.

Истраживање је обухватило анализу језичког материјала на трима плановима: граматичком, семантичком и лексикографском. У складу са постављеним циљевима, прикупљени примери класификовани су и анализирани према типовима компаратива и лексикографским моделима.

2. Терминолошко одређење појма (поглед у литературу)

У граматикама српског језика о поређењу придева и прилога говори се у делу о облицима речи (морфологија), али и у делу о синтакси, будући да се облици компаратива и суперлатива употребљавају у поредбеним конструкцијама. У српском језику компаратив придева и прилога употребљава се у функцији изражавања квантитативне или квалитативне мере присутности неке особине, својства и сл. у односу на други појам са којим се пореди – у случају када је поредбени појам експлицитно дат или се из контекста подразумева – односно у функцији изражавања степена особине, мере, својства и сл. појма без намере поређења. У овом другом случају комуникативни контекст, као и други прагматички фактори, утичу на то да се у одређеној комуникативној ситуацији употреби баш

осамостаљени (апсолутни) компаратив, а не основна реч (позитив). О употреби осамостаљеног компаратива у исказима без намере поређења и без експлицитног или имплицитног присуства другог поредбеног појма у домаћој граматичкој литератури писало се спорадично, иако се ради о нарочитом виду компаратива својственом појединим словенским (нпр. пољском) и несловенским (немачком, шведском) језицима, са сложеном лексичко-семантичком структуром и комплексном прагматичком употребом. Тако, на пример, у руској граматичкој литератури апсолутно степеновање у компарацији својствено неким језицима издвојено је као посебна врста поређења – *сравнительная и превосходная степени в абсолютном употреблении*. Наводећи примере апсолутног поређења у шведском језику, Маслова-Лашанска је казала да се тим облицима означава нижи степен особине појма него што би се он означио позитивом, на пример: „*en äldre man* *пожилой человек* (*äldre* – сравнительная степень от *gam-mal* *старый*), человек, который не старше, а моложе, чем *en gammal man* *старый человек*” (Маслова-Лашанска 1952, т. 230).

У домаћој литератури пак превасходно се истицао квантитативни степен интензитета таквог компаратива у односу на позитив, док су семантика и граматички потенцијал његов остајали по страни (в. Маретић 1963: 498; Стевановић 1970: 257). У *Нормативној граматици српског језика* правилно је истакнуто да компаратив има и друге функције осим поредбене, која је најчешћа и по којој је овај термин добио име. Њиме се може ограничити, ублажити или изнијансирати особина основног придева (в. Пипер, Клајн 2013: 136–137). Опште појмовно значење таквог компаратива јесте „слабљење интензитета особине” будући да је такав компаратив по интензитету слабији од позитива, а на граматичком плану на путу је граматичког осамостаљења (в. Грицкат 1995: 19).

У нашем ранијем истраживању које је за предмет имало лексичко-семантички статус осамостаљеног (апсолутног) компаратива у српском језику (в. Јовановић 2016) анализиран је проблем релативности примарне морфолошке категорије степена (компарације) придева и прилога у пољу семантике и прагматике. У раду је на основу одређеног броја примера из писаног и говорног језика анализиран лексичко-семантички статус осамостаљеног компаратива, односно дат је одговор на питање који су то језички и изванјезички контексти у којима се конкретно лексичко значење осамостаљеног (апсолутног) компаратива остварује и које га диференцира од садржаја основног граматичког облика – позитива. У том смислу у обзир је узет шири комуникативни контекст у којем се реализује употреба осамостаљеног компаратива.¹ Када је о лексикографији реч, на основу не-

¹ На пример, у циљу опрезности у изношењу оцене, па и изражавања скромности говорног лица, употребљава се компаратив који у извесној мери снижава интензитет са-

колико примера употребе осамостаљеног компаратива у Речнику САНУ, у раду је истакнуто да начин његове презентације и описа у лексикографији мора подразумевати одговарајући третман (в. Јовановић 2016: 319–320).

У ширем смислу, под поређењем (компарацијом) у литератури су, поред компарације променом, описани и случајеви придева и прилога употребљених у синтагмама у функцији одредбеног члана са значењем степена на градуелној вредносној скали: *млак, топао, врућ, врео (чај), врло, веома, изузетно лепа (кућа), мало, донекле, веома, сасвим (уморан)*, као и грађење речи префиксима којима се у садржај основе уноси значење особине у најјачем степену: *прелеп, прескуп, препаметан* или се уноси садржај са ослабљеним интензитетом неке особине, својства и сл., као *наглув, најсут, накисео* итд. (в. Мразовић 2009: 320–326). У овом ширем смислу појам компарације као примарно граматичке (морфолошке) категорије проширује се на поље семантике, конкретније на поље семантичке категорије степена (в. Пипер 2002).

3. Компаратив у лексикографији

У највећем описном речнику српског језика – у Речнику САНУ – компаратив придева и прилога наводи се у загради са књижевним акцентом уз основне облике речи, а даље у речничком чланку примери са компаративом такође илуструју дато значење заједно са примерима употребљеним у другим облицима речи. Поред овог, уобичајеног поступка, компаратив придева и прилога понекад се посебно назначује у речничком тексту. То се чини у следећим случајевима: а) испред дефиниције, јер се одређено значење реализује само или најчешће у том облику или б) давањем статуса одреднице компаративу са префиксом. Облик компаратива у поменутом речнику наводи се и у дефиницијама код навођења лексичких синонима. На тај начин, као што ћемо показати, потврђује се лексичко-семантичка осамостаљеност компаратива неких речи.

На основу примера у Речнику САНУ и у Речнику МС, где је обележје компаратива маркирано као део лексикографске дефиниције или као одредничка реч, размотрићемо, уз анализу лексикографских поступака, типове тих компаратива.

држаја основне речи – позитива: *Треба имати у виду да су одлике тога израза, доследније или делимично, примењивали и многи српски аутори* (ПСЈ 2010: 10, у Предговору). Затим, употребом компаратива код учтивог изражавања жели се избећи неповољна оцена о некоме или нечему (уп. примере типа *старији човек, нижи човек* и сл.) итд. (Јовановић 2016: 318–319).

Осамостаљени (апсолутни) компаратив

Лексичко значење речи исказано у облику компаратива назначено је следећим напоменама: *комп., само комп.* итд., као и самим лексикографским дефиницијама. Прегледајући лексикографске поступке који су примењени при дефинисању значења речи које се јављају искључиво или често у облику компаратива, приметили смо да се у највећем броју случајева ради о облицима осамостаљеног (апсолутног) компаратива. Навешћемо следеће примере из Речника САНУ и Речника МС:

близак: 8. (само комп.) а. „подробнији, детаљнији”. – Ближи упут добиће накнадно пред полазак (Ђурић Д. 1, 366). Ја указујем на ову чињеницу да би се ... подвргла ближој верификацији (Жуј. 2, 149). **б.** „одређенији, ужи”. – У лиферантску радњу нерачуне се само уговори, којима се неко обвезује, да другоме путем куповине преда еспап какав у ближем смислу (Вељк. 1, 29). Та приповетка је толико ... модернизована да се на основу ње не могу изводити неки ближи закључци (Меденица Р., С. Пр. 1936–1937, 45).

далек 5. (само комп.) а. „који се наставља на нешто, који следи нечему, следећи, наредни”. – Те се појаве виде на фотографским снимцима, који се налазе у даљем тексту (Мих. Ј. 1, 15). ... **б.** „који ће доцније стићи, доћи, накнадни”. – Осим тога речено је депутатима како устаници треба да остану под оружјем до даље заповести из Петрограда (Вукић. М. 5, 47). ... **в.** „други, нов”. – Овде долази и један даљи ... моменат, који на њега утиче (Град. 1, 97) итд.

далеко 4. (само комп.) а. „за исказивање следовања, настављања а. у простору: унапред, редом, на следеће место”. – Повуче подобро [из пљоске ракије] па преда даље (НПр Гавр. А., 37). ... **б.** „у времену: настављајући; затим, после тога; још, више, накнадно; убудуће”. – Кад јој се што удијели ... она престане ондје, докле је испјевала, па иде даље (НП Вук 1, 128). ... Даље ништа не знам о Јовану? (Јакш. Ђ. 5, 150).

стар 8. (комп.) а. „који је на вишем степену, виши”. – Ученик мора свом снагом упети ... ако хоће ... да пређе у старији разред (Батут, РМС). **б.** „који се више поштује, меродавнији, важнији, вреднији”. – Сад ће бити опет старија пуковникова заповијед него турски зулум (Ђурић 3, РМС). Не дозволити [жени] да буде њена реч старија (БК 1906, РМС). **в.** „виши по рангу, виши у некој хијерархији”. – Адвокат уложи уток на старију власт (Ћип., РМС).

Овде издвојена значења показују да компаратив није само морфолошка категорија придева и прилога са граматичким значењем степена поређења, већ и носилац самосталног лексичког садржаја. Значење компаратива једне речи може бити еквивалентно значењу одговарајућег осамостаљеног

(апсолутног) компаратива друге речи, што показују овде дате дефиниције компаратива *ближи* „подробнији, детаљнији”, „одређенији, ужи” и *стар* – *старији* „виши”, „меродавнији, важнији, вреднији”, односно значење компаратива еквивалентно је садржају друге речи у основном облику, што показују синоними у дефиницијама компаратива *даљи* „следећи, наредни” и *даље* „унапред, редом”. Са становишта лексикографије, занимљиво је да се значење компаратива придева *близак* – *ближи* дефинише само тзв. синонимним дефиницијама у облику компаратива, дакле облицима који нису у истом речнику издвојени као засебне одредничке речи.

Погледајмо и следеће примере.

далеко 1. в. (у *комп.*) „не тако великог: на *краћем* одстојању, на *краће* одстојање, на *извесну* удаљеност, иза нечега” [курзив В. Ј.]. – Даље стани, моја мила секо (НП Петран. Б. 2, 693). Због Турака јаничара, [село је] премештено даље од реке (Радив. Т. 4, 65). Ту стоји кревет, даље орман (Ред.).

Примери компаратива који су овде наведени односе се само на квантитет појма који се компаративом прилога одређује – у овом случају то је не тако велико одстојање у односу на нешто. Модификација садржаја основног облика огледа се само у семантизацији мере, не задирући у промену лексичког садржаја основног облика речи. Дакле, прилог *далеко* односно *даље* употребљен је у једној од својих уобичајених, примарних функција да се њиме ослаби интензитет садржаја позитива.

У следећој дефиницији прилога *далеко* која гласи: 2. б. (у *комп.* и *суп.*) *ограниченог допуном*: *дуже, најдуже, више, највише*, значење је описано помоћу лексичких синонима узетих скупа у облицима компаратива и суперлатива. У примеру *Због истог узрока снијег остане даље за мјесец дана него у осталим селима* (Дед. Ј. 3, 232) и без поредбене допуне значење облика компаратива остаје исто, што указује на самосталност компаративног облика *далек* у описаном лексичком значењу.

Код придева *добар* под тачком 2. в. дата је напомена о значењу које се често реализује у компаративу: *добар* 2. в. (о *друштвеним слојевима, друштвеном рангу; често у комп.*) који *припада* тзв. *вишим друштвеним слојевима, који је на високом степену у сталешкој (или имовинској) хијерархији, висок, виши* [подвукао В. Ј.]. – Позвала [их] обоје у своју собу – ипак бољи су свет (Шуб. 3, РСАНУ), Имао је познанства у бољим круговима (Леск. 2, 93, РСАНУ) и др. Лексичко значење компаратива показано је у самој лексикографској дефиницији кроз његову употребу „виши друштвени слој”, као и навођењем синонимног семантичког еквивалента на крају дефиниције „виши”. Чак и у самој синтагми у опису значења *виши друштвени слој* употребљен је *комп.* од *висок*. Сличан поступак примењен је у дефиницији придева *бољестојећи* помоћу синоним-

не дефиниције „имућнији”, дакле обликом осамостаљеног (апсолутног) компаратива. Лексикограф је тачно осетио семантичку нијансу умањеног степена интензитета особине у садржају придева *бољестојећи* у односу на степен вредности изражен основним обликом са позитивом у основи *добростојећи*. Иако је ово семантичко одређење несумњиво исправно, сматрамо да треба водити рачуна о лексикографском метајезику и не дефинисати „исто истим”, тј. компаратив компаративом. Ово је важно због тога што се по правилу синонимне речи у дефиницији наводе само у основном граматичком облику. У конкретном случају боље би било да је придев *бољестојећи* имао описну дефиницију у којој би била наглашена и поредбена семантика степена, на пример: „који има више материјалних добара од других, богатији од других”.

Компаратив са префиксом

Следећи тип компаратива који се у лексикографији издваја и дефинише јесте компаратив настао у процесу творбене афиксације, односно у комбинацији обличке (граматичке) флексије и неког творбеног начина. О овом компаративу писано је у радовима Стијовић 1983; Стијовић 1996; Грицкат 1995; Ристић 1999, у којима је нагласак стављен на семантику префикса и анализу општег категоријалног значења префиксираних твореница. Будући да поменути радови долазе од лексикографа, у средишту пажње била је семантика и обрада ових речи у описном речнику српског језика – Речнику САНУ. Иако се ради о твореницама, творбени аспект у поменути радовима није посебно разматран.

Обрађујући данас лексикографске секције које почињу префиксом ПО-, лексикографи који раде на изради Речника САНУ неретко се сусрећу са речима са компаративним обликом у основи. Када је реч о овој категорији придева и прилога, пред лексикографе искрсава неколико питања, која се могу представити овим редом: 1. како одредити значење речи, уз узимање у обзир семантичке компоненте префикса којим се модификује садржај основне речи (придева или прилога), 2. како обележити компаративност код облика *подаљи, подаље, подебљи, подебље, омањи, омање, побољи, побоље, повиши, повише*, те 3. како одредити место ових облика (2) у хијерархији речничког чланка. У даљем излагању прокоментаришаћемо срж ових питања.

1) Из угла семантике. Ако узмемо префикс *по-*, на пример, приметимо да је реч о префиксу који се додаје основама позитива придева или прилога и да поменути префикс уноси семантичку компоненту ’прилично’, ’веома’, ’још’, ’нешто’ и сл., чиме се на градуелној скали речи са овим пре-

фиксом смештају испред основних речи позитива, односно компаратива. Значење придева са поменутом функцијом префикса *по-* илустроваћемо примером *подобар*, с тим што је у конкретном случају реч у основи *добар* употребљена у квантитативном значењу „који је великог обима, димензије; заступљен у великом броју, количини и сл.”².

Кад се скупише пред џамијом, нареди³, да се усијече нарамак, ама подобар нарамак прућа (Коч. 5, 88); Дође му његов мачак и донесе му подобар комад сланине (НПр Чајк., 181); Са Стојаном је била подобра дружина, читава војска (Нев. 2, 253); Даде му да попије подобру чашу белог вина (Вин. 5, 263); Исече подобру кришку лубенице и пружи ми, поново истичући њена ванредна својства (Угринов 3, 228) итд.

Префиксиран придев потенцијално може реализовати експресивну функцију, будући да је његова улога у појачању степена интензитета основне речи. На ово нас упућује следећи Вуков пример са удвојеним писањем *по добар*: Јакшић је био *по добро* ћанут, а у овој се служби сад претвори да је још виши него што јест (Вук 8, 289).

У погледу семантике, оно што важи за придев *подобар*, важи и за прилог *подоро* у значењу „у великој мери, добро, прилично, доста добро, у још већој мери”. И овде је префикс *по-* унео семантичку компоненту начинског прилога за интензификацију:

Било је то време кад је спорт код нас већ подоро продро и освојио (Сек. 5, 249), Од тада се Остоя држао подоро у Босни (Петран. Бож. 1, 120), Вукола Изелић ... човек још прилично млад, али подоро већ угоен (Steј. 2, 174), Подоро огладниели сједну на једну лепоу софицу (НПр Босна, 71), Уваги тиздаву, | ... Па је удри подоро (Вук 1, 516), Срби ... су се с Турцима подоро завадили били (Баг. 1, 66), Брзо ће те проћи пијанство које те је сад, рекао бих, подоро ухватило (Даној. М. 1, 7) итд.

2) Из творбеног угла. Поред префиксала са основном придева или прилога у позитиву са основном функцијом ублажавања, атенуирања садржаја мотивне речи, у српском језику имамо облике са основном компаратива типа *побољи*, *побоље*, *подаљи*, *подаље* итд. употребљене у два компаративних функцијама – у поредбеној и у градуелној (функција апсолутног компаратива) (в. Ристић 1999: 61). Овде се поставља питање да ли су, на пример, *побољи* и *побељи* компаративи од *подобар* и *побебо* или се ради о префиксираним твореницама од компаративних облика. У домаћој литератури налазимо готово једногласан одговор да то нису компаративи, већ посебне речи (в. Стијовић 1983; Стијовић 1996; Клајн 2002; Николић

2002). Говорећи о творби и значењу придева са префиксом *по-*, И. Клајн (2002: 218) наводи следећи цитат из рада Р. Стијовић (1996: 108): „Овећи и повећи нису компаративи од велик и повелик [...] него су посебне лексеме ослоњене непосредно на *већи* [...] и представљају резултате творбе речи, а не граматичке флексије” (Клајн 2002: 218). Позивајући се на исти извор, Клајн даље каже у прилог овом схватању да су у Речнику САНУ *одалек* и *одаљи* посебно лексикографски обрађени и да их је обрадио Митар Пешикан. На другој страни, позивајући се на исти извор, М. Николић (2002: 53) каже да су *овећи*, *онижи*, *омањи*, *омање*, *повећи* и сл. посебне речи, а не облици придева *овелик*, *онизак* итд.

Очитледно је да су аутори на основу семантичког критеријума, тј. одсуства прототипичне морфолошке компаративне компоненте „виши степен интензитета од позитива” извели закључак да облици са префиксима и компаративом у основи нису компаративи већ самосталне речи. Међутим, у српском језику много је примера у којима се ни непрефиксираним компаративом не исказује виши степен, већ управо супротно (уп. нпр. осамостаљене (апсолутне) компаративе у примерима *вреднији студент*, *лошији пут*, *вредније ствари*, *већи напредак* итд., у којима је такође степен интензитета компаратива нижи од степена позитива). То је један од разлога због којег не можемо са потпуном сигурношћу тврдити да се овде ради о речима, а не о облицима. Притом, поменуте префиксиране творенице могу се двоструко творбено интерпретирати, тј. показати творбenu мотивацију и творбени однос између мотивне речи и изведенице и у случају компарације према позитиву, на једној страни, као и у случају префиксације према облику компаратива као мотивне речи, на другој страни. У литератури је већ скренута пажња на двоструку (ређе вишеструку) мотивацију при утврђивању творбеног, односно морфолошког односа творенице и основне речи.³ Због тога сматрамо да је прикладније казати да су речи *повећи*, *потањи*, *подаљи* и сл. двоструко мотивисане, јер се тиме не искључује компаративност коју несумњиво поседују. Дакле, компаративне форме са префиксом интерпретирати као случајеве творбене и флективне природе и са високим степеном лексикализованог садржаја. Поред мотивације обликом компаратива и додавањем префикса на тај облик, сасвим природно компаративни облик могао је наступити по линији степена поређења (аналогии), где у неким случајевима има и облика у суперлативној форми (подобар, побољи, понајбољи), а у неким нема (омален, омањи).

³ О томе А. И. Кузњенева каже следеће: „Одно и то же слово в силу многообразия структурно-семантических ассоциаций его с другими словами языка можно одновременно соотносить с несколькими мотивирующими словами (основами)” (Кузњенева 1986: 6).

² Скраћенице које се овде наводе уз примере разрешене су у 19. књизи Речника САНУ.

Придеви са префиксом *по-* у компаративним формама тананије степенују, нијансирају особину речи коју одређују, нпр. уз *велик* и *већи* имамо ширу градуелну скалу степена: *већи* → *повећи* → *повелик* ≈ *велик*. У сваком случају, ради се о изражавању степена нијансираности особине означене придевом или прилогом путем флективне или творбене компарације, односно степеновања придева путем творбених језичких средстава. И код поменутих префиксираних примера придева и прилога наилазимо на сличан однос компаративног према основном облику као што смо имали код непрефиксираних, основних речи, нпр. *омањи* је у значењу слабијег степена интензитета од *омален*, *побоље* такође у слабијем од *подобро* итд., као што је у одређеним контекстима и у одређеној функцији *мањи* у слабијем степену од *мален*, односно *бољи* у слабијем степену од *добар*.⁴

Резултати творбене анализе твореница са префиксом и основном облику компаратива могу се применити у лексикографској обради. Уколико пођемо од могућности двоструке мотивације компаратива са префиксом, можемо поступити на два начина, од којих ће оба бити легитимна. Један је да се компаративне форме са префиксом *по-* или *о-* представе у речничком чланку под речју са основном у позитиву префиксираних придева, а други као посебна одредница. Важно је, при томе, у лексикографским дефиницијама показати семантику степена уколико она одступа од прототипичне (граматичке).

3) Представљање префиксираних облика компаратива у речницима. Велики описни речници српског језика придеве и прилоге са префиксом *по-* и компаративом у основи не обрађују на исти начин. Речник САНУ ове облике данас не обрађује као праве компаративе од основних речи, већ као посебне лексичке јединице (што ће се у случају префикса *по-*, уколико не дође до неке промене, вероватно показати у следећој или некој наредној књизи Речника). У шестотомном Речнику МС поступило се двојачко: *повисок* и *повиши* су посебне одреднице, *подобар* и *побољи* такође, *подаљи* је дефинисан као „комп. од подалек”, *потежи* „комп. од потезак (без промењеног значења)”, *потање* „комп. од потанко” итд., док су у Речнику ЈАЗУ, на пример, под истом одредницом *подебео* обрађени *подебео* и *подебљи*, узимајући други облик као компаратив основног придева *подебео*.⁵

⁴ Треба имати у виду да разлика међу префиксираним придевима са позитивом у основи, с једне стране, и компаративом у основи, с друге стране, не постоји обавезно у свим контекстима и ситуацијама, како је тачно приметила Р. Стијовић (1996: 108) посматрајући значења придева *повелик* и *повећи*. Често ће ови облици имати исто значење.

⁵ У Правописном речнику српског језика М. Симића форма *повећи* обележена је као компаративни облик под одредницом *повелик*.

Лексикографска дефиниција. – Будући да се компаративима са префиксом означава снижен степен интензитета одређене особине, количине и сл. који је утврђен од стране говорника у датој ситуацији, потенцијална колебања и недоумице у интерпретацији садржаја таквих придева нису одраз недовољне компетенције говорника или лексикографа, већ су резултат прагматичких фактора „који утичу на позиције градуационих јединица у одговарајућем тренутку или ситуационом контексту” (Ристић 1999: 66). Због тога сматрамо прикладним у лексикографској дефиницији употребити семантички уопштене еквиваленте префикса – квантификаторе „прилично”, „нешто” и сл. и навести реч у основи.

Семантизација придева према градуалној скали степена (на основу примера са префиксом по- из грађе за Речник САНУ). – Компаративна форма *побољи* означава степен интензитета особине изнад просека, као и виши степен у односу на облик компаратива од основног придева *добар* – *бољи*. Његов општи појмовни садржај могао би се представити збиром прилошког значења ’још’ (са вишим степеном интензитета) и садржаја основног компаратива, што ћемо илустровати следећим примерима компаратива наводећи и њихово значење: „који има више материјалних добара од осталих, имућнији, угледнији од других”: *И ја ... и много других жена све из побољих кућа, сеђасмо тамо на баиру и плакасмо* (Шапч. 4, 150), „који се истиче по особинама, својствима и сл., још бољи од других”: *Док ја продам хиљаду волова, | Побоље ћу начинит’ оружје* (НП Вук 3, 453), *Ја мислим, да Москов има и оружје и сабље побоље, рече његов противник* (Каравелов Љ., Вила 1868, 101) итд.

Компаративни облик прилога *побоље* по јачини степена налази се на скали градуелности нешто испод *подобро*, дакле супротно од очекиваног места; да је реч о извесном степену умањивања указује и употреба прилога *мало* испред прилога у компаративу: *Случајно погледам мало по боље* преда се на друм (Шапч. 11, 359).

Сличну компаративно-градуелну парадигму имају и друге речи и облици са префиксом *по-*. Тако се, на пример, придев *подаљи* налази у следећем поретку степеновања од слабијег ка јачем: *даљи*, *подаљи*, *подалек*, *далек*, при чему се основним придевом *далек* означава највиши интензитет. Исто важи и за прилог *подаље*. Навешћемо неколико примера придева и прилога из грађе за Речник САНУ којима ћемо ово илустровати:

У старим развалинама на оном подаљем брду ... живи ... усамљена девојка (Ац. 2, 51), Мора бити да је на неки подаљи кладенац ишла (Степановић К., Пол. 1958, 16280–20); Наложимо добру ватру, искупимо се око ње наоколо, па плетиље ближе, а преље подаље (Весел. 7, 8), Имам пасоше за нас обоје ... па ћу да се склоним подаље (Ранк. С. 1, 204), Обе те области [Кварнерски

залив и Чешка] биле су подаље од најживљих средишта словенске писмености (Ивић П. 1, 109) итд.

У следећем примеру употреба количинског прилога *мало* испред компаративне форме сигнализира да се ради о незнатном ублажавању интензитета садржаја основног придева: Црни Арапи задрхташе и одступише *мало* *подаље* (Велимировић 2002: 107).

4. Закључак

На основу анализираних примера двеју врста компаративних форми, можемо извести следеће закључке.

У начелу разликујемо два типа компаратива без обзира на то да ли је префиксиран или није.

Први тип има наглашену граматичку функцију и долази у споју са поредбеним конституентом. Његово појмовно значење може се представити као 'виши/нижи степен у односу на оно што је садржано у поредбеном појму'. Други тип је компаратив без експлицитно датог поредбеног члана, којим се исказује извештај, умањен интензитет појма, али слабији од оног садржаног у основној речи (позитиву).

Префиксиране речи и према њима одговарајући облици компаратива, као што смо показали, употпуњују квантитативно и квалитативно широку и недовољно одређену скалу степена вредности у компарацији придева и прилога. Префиксирани облик компаратива такође може бити употребљен са поредбеним чланом, што иде у прилог чињеници да се префиксирани придеви са обликом компаратива у основи нису сасвим осамосталили, већ да су задржали примарну компаративну функцију: Каква ли га кажу? | Иман Хусеин одговара: Кажу да је побољи од брата (Њег. 4, 182).

Када је реч о лексикографији, добро би било, иако то није једноставно и увек изводљиво, уз семантичко одређење лексичког садржаја компаратива дати и оно што граматикама недостаје – поред граматичких обележја приказати евентуално прагматички условљену квантификацију и степеновање на градуелној скали интензитета особине, својства и сл.

ЛИТЕРАТУРА

- Велимировић 2002:** Н. Велимировић, *Духовни савети*, Ваљево: Глас цркве.
Грицкат 1995: И. Грицкат, О неким особеностима деминуције, *Јужно-словенски филолог*, LI, 1–30.

- Јовановић 2016:** В. Јовановић, Лексичко-семантички статус осамостаљеног (апсолутног) компаратива у српском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 45/1, 313–322.
- Клајн 2002:** И. Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*. Први део: слагање и префиксација, Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Институт за српски језик САНУ – Матица српска.
- Кузњецова 1986:** А. И. Кузнецова, Принципы морфемног анализа и построение словаря морфем, у: А. И. Кузнецова, Т. Ф. Ефремова, *Словарь морфем русского языка*, Москва: Русский язык, 3–19.
- Маретић 1963:** Т. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Маслова-Лашанска, С. С. Шведский язык, часть 1. <<http://svspsb.net>>. 17. 10. 2015.
- Мразовић 2009:** Р. Mrazović, *Gramatika srpskog jezika za strance, drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Николић 2002:** М. Николић, Тешкоће при утврђивању одреднице у реченицама српског језика, у: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*, Београд – Нови Сад: Српска академија наука и уметности – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 49–56.
- Пипер 2002:** П. Пипер, Степеновање у граматички и речнику (у српском и у другим словенским језицима), *Зборник Матице српске за славистику*, 61, 59–78.
- Пипер, Клајн 2013:** П. Пипер, И. Клајн, *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- ПСЈ 2010:** *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Речник ЈАЗУ:** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- Речник МС:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (I–III), Нови Сад: Матица српска (IV–VI), 1967–1976.
- Речник САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (досад изашло 19 књига), Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–.
- Ристић 1999:** С. Ристић, Неке карактеристике придева са префиксима *о-* и *по-* у савременом српском језику, *Наш језик*, 33/1–2, 57–67.
- Симић, М. Правописни речник српског језика. <<http://www.srpskijezik.com>>. 01. 09. 2016.

Станојчић, Поповић 2008: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.

СТИЈОВИЋ 1983: Р. Стијовић, Префиксација придева у српскохрватском књижевном језику, *Зборник за филологију и лингвистику*, XXVII, 99–130.

СТИЈОВИЋ 1996: Р. Стијовић, О компаративу придева с префиксима *о-* и *по-*, *Наш језик*, XXXI/1–5, 106–107.

Владан Јовановић

О ФОРМАХ СРАВНИТЕЛЬНЫХ В ТОЛКОВЫХ СЛОВАРЯХ
СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

В статье автор рассматривает лексикографические процедуры обработки и представления сравнительных форм прилагательных и наречий в больших толковых словарях сербского языка, среди которых центральное место принадлежит Большому словарю Сербской Академии наук и искусств. Основное внимание сосредоточено на двух типах сравнительной степени: 1) на сравнительную степень в абсолютном употреблении, как типологическую характеристику сербского языка, что сравнительная форма может выражать сложнее семантико-прагматическое содержание, когда сравнительная степень использована вне сравнения с признаком другого предмета (напр. *виши друштвени слој, нижи човек, краће боловање*) и 2) на форму сравнительной степени, которая возникла в процессе словообразовательной аффиксации (*надаље, омањи, полакше, покраћи, подељи, подаљи*).

Ключевые слова: сравнительная степень, сравнительная степень в абсолютном употреблении, сравнительная степень с приставкой, словообразование, значение, лексикография.

СIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

811.163.41:929 Гортан Премк Д.(082)

ПУТЕВИМА речи : зборник радова у част Даринки Гортан Премк / уредник Рајна Драгићевић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, Катедра за српски језик са јужнословенским језицима, 2017 (Београд : Чикоја штампа). - 654 стр. : илустр. ; 24 cm

Радови на више језика. - Стр. 11: Уредничка белешка / Уредник зборника [Рајна Драгићевић]. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз сваки рад. - Резимеи на више језика.

ISBN 978-86-6153-464-5

а) Гортан Премк, Даринка (1937-) - Зборници
б) Српски језик - Зборници

COBISS.SR-ID 232647948